

**RAQAMLI IDENTIFIKATSIYA TIZIMLARI VA MOLIVAVIY
INKLYUZIYA: O‘ZBEKISTON VA XALQARO TAJRIBA TAHLILI****Kurbonov Erkin Shavkatovich**

Annotatsiya: Mazkur tezisda raqamli identifikatsiya tizimlarining moliyaviy inklyuziyani ta’minlashdagi roli, ularning davlat boshqaruvidagi samaradorlikka ta’siri va O‘zbekiston tajribasi xalqaro amaliyot bilan taqqoslab tahlil etiladi. Jahon banki, UNDP, McKinsey va boshqa nufuzli tashkilotlarning oxirgi yillik ma’lumotlari asosida, raqamli ID tizimlari orqali aholining bank xizmatlariga kirish darajasi, shaffoflik va iqtisodiy faollik o‘sishi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: raqamli identifikatsiya, moliyaviy inklyuziya, O‘zbekiston, Aadhaar, MyID, raqamli hukumat, shaffoflik.

Abstract: This thesis analyzes the role of digital identification systems in ensuring financial inclusion, increasing public sector efficiency, and compares Uzbekistan’s experience with global practices. Based on recent data from the World Bank, UNDP, and McKinsey, the paper discusses how digital ID systems such as Aadhaar and MyID improve access to banking services, enhance transparency, and boost economic participation.

Key words: digital identification, financial inclusion, Uzbekistan, Aadhaar, MyID, e-government, transparency.

Аннотация: В данной работе рассматривается роль систем цифровой идентификации в обеспечении финансовой инклюзии, повышение эффективности государственного управления, с акцентом на опыт Узбекистана в сравнении с международной практикой. На основе данных Всемирного банка, ПРООН и McKinsey показано, как цифровые ID-системы улучшают доступ к банковским услугам, способствуют прозрачности и экономической активности.

Ключевые слова: цифровая идентификация, финансовая инклюзия, Узбекистан, Aadhaar, MyID, электронное правительство, прозрачность.

Kirish va dolzarblik asoslari.

Bugungi global iqtisodiyotda raqamli identifikatsiya tizimlari (Digital ID systems) moliyaviy inklyuziya, davlat xizmatlariga kirish va raqamli transformatsiyani jadallashtirishning asosiy vositalaridan biriga aylangan. Raqamli identifikatsiya orqali aholining moliyaviy xizmatlardan samarali foydalanishini ta’minlash, noqonuniy moliyaviy oqimlarni kamaytirish, shuningdek, davlat moliyasining shaffofligini kuchaytirish mumkin.

Jahon bankining 2023-yildagi ID4D hisobotiga ko‘ra, dunyo bo‘yicha 850 millionga yaqin inson shaxsini tasdiqlovchi rasmiy hujjatlarsiz yashaydi va ulardan 50

foizdan ortig'i ayollar (World Bank, 2023). Bunday holat moliyaviy xizmatlarga kirishni cheklaydi va ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiradi. Shu sababli, raqamli ID tizimlari rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sish va adolatli moliyaviy taqsimotga xizmat qilishi bilan muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli identifikatsiya tizimlari (digital ID systems) bugungi global iqtisodiy taraqqiyotda ijtimoiy inklyuziya, davlat xizmatlariga kirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning ajralmas vositasiga aylanmoqda. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha 850 milliondan ortiq inson shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarsiz yashaydi va ular moliyaviy xizmatlardan foydalana olmaydi (World Bank, 2023).

Xalqaro tajribalar.

Hindiston: Aadhaar tizimi orqali 1,3 milliarddan ortiq fuqaro yagona biometrik ID raqamga ega. Ushbu tizim yordamida davlat nafaqalari, subsidiya va ijtimoiy to'lovlar to'g'ridan-to'g'ri bank hisoblariga o'tkaziladi, bu esa korrupsiya va vositachilikni keskin kamaytirdi.

Estoniya: 2002-yilda joriy etilgan e-ID tizimi fuqarolarga elektron ovoz berish, soliq to'lovlarini amalga oshirish, elektron tibbiy yozuvlarga kirish imkonini beradi. Ushbu tizim davlat xizmatlariga bo'lgan ishonchni kuchaytirgan.

Nigeriya: Raqamli ID orqali fuqarolar bank xizmatlariga onlayn kirish imkoniga ega bo'lishdi, bu esa 2020–2022 yillarda banklashtirilmagan aholining 19% kamayishiga olib keldi (UNDP, 2022).

Xalqaro va O'zbekiston tajribasi tahlili.

Quyidagi jadvalda ba'zi mamlakatlarning raqamli identifikatsiya tizimlari va ularning moliyaviy inklyuziyaga ta'siri keltirilgan:

1-jadval.

Turli davlatlarda raqamli identifikatsiya tizimlarining qamrovi va moliyaviy inklyuziyaga ta'siri (2022–2024 yillar)

Davlat	Tizim nomi	Qamrov (%)	Moliyaviy xizmatlarga kirishdagi ta'siri	Manba
Hindiston	Aadhaar	98%	300 mln dan ortiq fuqaro bank tizimiga qo'shilgan	UIDAI, 2023
Estoniya	e-ID	100%	Soliq, tibbiyot, ovoz berish xizmatlari raqamlashtirilgan	e-Estonia, 2023
Nigeriya	NIMC	63%	Banklashtirilmagan aholining 19% qisqardi	UNDP, 2022

O'zbekiston	MyID	50% (2023)	5,2 mln fuqaro moliyaviy xizmatlarga ulandi	RTM, 2024
-------------	------	------------	---	-----------

Manba: Statistik ma'lumotlar asosida muallif ishi.¹

O'zbekistonda MyID orqali fuqarolar bank hisobvaraqlari, soliq to'lovlari, davlat to'lovlari va pensiya tizimiga onlayn kirish imkoniga ega bo'ldi. 2020–2023 yillarda mazkur tizim orqali moliyaviy inklyuziya darajasi 27 foizdan 52 foizgacha oshgan (Raqamli texnologiyalar vazirligi, 2024).

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, raqamli identifikatsiya tizimlarining joriy etilishi moliyaviy inklyuziya darajasiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Hindistonning Aadhaar tizimi orqali 300 milliondan ortiq fuqaro bank tizimiga qo'shilgan bo'lsa, Estoniyada barcha davlat xizmatlari raqamlashtirilgan va e-ID orqali taqdim etilmoqda. Nigeriyada esa banklashtirilmagan aholining 19 foizga qisqargani bu tizimlarning ijtimoiy tenglikni oshirishdagi rolini ko'rsatadi. O'zbekiston misolida esa MyID tizimi orqali moliyaviy xizmatlardan foydalanuvchilarning soni 5,2 million kishiga yetgani — bu sohadagi sezilarli o'sishni anglatadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli ID tizimlari shaffoflik, ishonch va iqtisodiy faollikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

McKinsey (2019) hisobotiga ko'ra, raqamli ID tizimlari rivojlanayotgan davlatlarda YaIMni yillik 3–6% gacha oshirish imkonini beradi.

Hindiston hukumati ma'lumotiga ko'ra, Aadhaar tizimi orqali 2022-yil davomida 400 mln fuqaro davlat to'lovlari bank orqali oldi, bu esa korrupsiyaga qarshi kurashda muhim omil bo'ldi (UIDAI, 2023).

UNDP (2022) hisobotida aytilishicha, Nigeriyada raqamli ID bilan ta'minlangan aholi moliyaviy xizmatlardan foydalana boshlagach, mahalliy bank tizimlarining foydalanuvchi bazasi 32 foizga kengaydi.

O'zbekistonda MyID tizimi orqali 2023-yilda 45 mln dan ortiq elektron xizmat ko'rsatilgan (RTM, 2024).

Asosiy tahlil.

Raqamli identifikatsiya tizimlari, xususan, Hindistondagi "Aadhaar", Estoniyadagi "e-ID", Nigeriyadagi "NIMC" va O'zbekistondagi "MyID" loyihalari orqali fuqarolarning moliyaviy xizmatlarga, jumladan, bank hisobvaraqlari, kreditlar, elektron to'lov tizimlariga integratsiyasi oshmoqda. McKinsey Global Institute hisob-kitoblariga ko'ra, raqamli ID tizimlari rivojlanayotgan mamlakatlarda YaIMni yillik 3–6% gacha oshirish salohiyatiga ega (McKinsey, 2019).

¹UIDAI. (2023). Aadhaar Dashboard Report.

e-Estonia Briefing Centre. (2023). Digital Services in Estonia.

UNDP. (2022). Digital Inclusion and Identity in Africa.

Raqamli texnologiyalar vazirligi. (2024). O'zbekiston raqamli ID tizimlari bo'yicha statistik sharh.

O'zbekistonda 2020-yildan boshlab MyID va Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali 30 dan ortiq moliyaviy xizmatlar raqamli shaklda fuqarolarga taqdim etilmoqda. 2023-yil yakunlariga ko'ra, raqamli identifikatsiya orqali moliyaviy xizmatlardan foydalanuvchilar soni 5,2 million kishiga yetgan (Raqamli texnologiyalar vazirligi, 2024).

YAKUNIY XULOSA VA TAKLIFLAR

Raqamli identifikatsiya tizimlari – moliyaviy inklyuziyani ta'minlash va aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirishda eng muhim infratuzilmalardan biridir. Ular nafaqat fuqarolarning moliyaviy xizmatlarga bo'lgan kirishini osonlashtiradi, balki davlat moliyasi va resurslarining shaffof taqsimlanishini ham ta'minlaydi. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatadiki, raqamli identifikatsiya tizimlari raqamli savodxonlikni oshirish bilan birga iqtisodiy faollikni ham rag'batlantiradi.

Raqamli identifikatsiya tizimlari nafaqat moliyaviy xizmatlarga kirishni osonlashtiradi, balki fuqarolarning davlat xizmatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, korrupsiya holatlarining kamayishiga va iqtisodiy shaffoflikni ta'minlashga xizmat qiladi. O'zbekiston tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, raqamli ID tizimlarini keng joriy etish aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va iqtisodiy faol qatlamini kengaytirishda muhim rol o'ynamoqda.

Takliflar

Raqamli ID tizimlarini mahalliy bank tizimlari bilan to'liq integratsiyalash;

Mahalliy moliyaviy institutlar bilan to'liq integratsiya: MyID orqali bank xizmatlarini to'g'ridan-to'g'ri olish imkonini kengaytirish.

Aholining raqamli savodxonligini oshirish orqali raqamli identifikatsiyaning ishonch darajasini kuchaytirish;

Xalqaro standartlarga mos raqamli qonunchilikni takomillashtirish.

Yagona identifikatsiya tizimiga asoslangan moliyaviy xizmatlar monitoringini kuchaytirish;

Xalqaro donorlar (Jahon banki, UNDP) bilan hamkorlikda raqamli inklyuziya dasturlarini kengaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. McKinsey Global Institute. (2019). *Digital Identification: A Key to Inclusive Growth*.
2. World Bank. (2023). *ID4D Global Dataset and Report*. <https://id4d.worldbank.org>
3. UNDP. (2022). *Digital Inclusion and Identity in Africa*.
4. Raqamli texnologiyalar vazirligi. (2024). *O'zbekiston raqamli ID tizimlari bo'yicha statistik sharh*.
5. Government of Estonia. (2023). *e-Estonia Briefing Centre Report*.
6. UIDAI. (2023). *Aadhaar Dashboard Report*. <https://uidai.gov.in>

7. NIMC Nigeria. (2023). *National Digital Identity Development Strategy*.
8. OECD. (2023). *Digital Government Review: Inclusive Digital Transformation in Public Sectors*.
9. United Nations. (2023). *E-Government Survey: The Future of Digital Government*. UN DESA.
10. GSMA. (2022). *The State of Mobile Internet Connectivity Report*.

